मराठी वेदांत

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ धुळें.

—: हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह :—

ग्रंथ क्रमांक ४३५ वे. १३ [३४१]

ग्रंथ नाम दीपरत्नाकर.

विषय म. वेदांत.

४३५ वे

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

दापरना कर अध्या ॥ ६ ॥:

(1)

कळ्याळों चे: ॥१६॥: तु आद नासिकीसरोनं: भ्रमनसी मी स्थुळ चि आ
पन: ध्वमें सुटोनी याजा ने: द्वेसी बंधन करूनीयां: ॥१७॥: जैसा सु
कनळी के गुतळा: तैसा तुज भ्रम जाळा: याभ्रमे मी देह मानी
ला: तेने जाळा घातला: ॥१८॥: माझा देह येसे भ्रमनसी: साक्षी
त्वें आपळे आपन दारवीसि: परी हे नकळे चि तुजसी: आपन आ
पनासि वीचारि: ॥१९॥: माझे सीर माझे नेत्रे: माझे मुख मासे
कान: माझे हात माझे चरन: साक्षीपन दावीसी: ॥२०॥: माझा पा
तमोडला म्हनती: परी मीच मोडलो येसे न म्हनती: मी वेगळा
येसे दाविती: परी भ्रमे चिती न बाने चि: ॥२१॥: माझा प्रान माझा

(2)

जीव: माझा आत्मा मास नेत्र: माझे मन माझे वैभव: येसा भा
वधावीती: ॥ २१॥: वागवानी सत्य वदत: आपना वेगळे दा
वीत :परी हा नाही जानत: कां जेरत वीशरई: ॥ २२॥: तु दे
हा वेगळा आहेसी: परी मीथ्या देहममता धरीसी: मी वेग
ळा केसा म्हनसी: ते ही तु जासी सांगतो: ॥ २३॥: स्थुळ शरीर
नेत्र स्थान: जागृती अवस्था जोगुन: वीश्व अभीमानी: आ ॥३॥:
पन: तु सा हो न वेगळा स्वि: ॥ २४॥: पंचमहाभुता पासाव: जा
ले स्थुळ शरीर आवे वहुत यांचा ही सागत से स्नाव: करी जीव
सावध: ॥ २५॥: काम क्रोध शोक मोह भये: हे आकाशाचे गुन

ये सी ज्यासि कळो आली खुनः तो चि धन्य संसारी:॥३९॥ स्व
रूप तो अरूप अरूप नाम पांही: तेथे ज्ञाना चे न च ले कांही:
(2A) मन बुधीस रीग नाहीः असे वाही कोंद लेः॥४०॥: ते वीज्ञा
न स्वरूप आहेः तथे ज्ञाना चा ठाव ये होयेः ज्यासि दृश्य
भास मीथ्या भासत आहेः ते चि काम तैची नीः काम पाहे ज्ञा
नकी॥४१॥: दृश्य मीथ्या आसे भास ले: तेथे कामाचे कांही
न चाले: काम तेचि नीः काम ज्याले: अवीनाश रूपे परब्रह्म:
॥४२॥: जे जे मन बुधीस अगोचर: ते ते दृश्य चि साचारः
ते या गीता कामासी थारः जीलेकया भास र नाहीच की:॥४३॥:

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(3)

भनोनीअनुभवकोनः नाहीचि होईले आपनः तरीच होये
सभाधानः जाले नीरसन कामांचे ॥४४॥ जेथे काभासी
टावनाहीः तेथे क्रोध कैचा काईः तु साक्षी होउनी यारा
हीः क्रोधचीपाडी अक्रोध होयेः ॥४५॥ क्रोध जाला अ
क्रोधः ते हा शोका नि उठा बुधः मग उर से ठासस ॥धाः
चीदांनंदः असे अगाध साधवे ॥४६॥ तु शोकमोहा तेजा
नेसीः शोकमोहा पर आहेसी ये से जानौनी या मानसीः सा
क्षी आपनासी जानेः ॥४७॥ काम क्रोध शोक मोह जानः
तु याचा साक्षी याहो वो नभीन्नः पुर्ण ब्रह्म ते तु आपनः धरी

A joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(3A)

दीपरत्नाकर अध्याय ६ ॥

खुनजीवी हे ॥४८॥ तु आकाशाचा साक्षीरूपा होसि ॥ म्ह
नोनी आकाशाचे गुनासी जानासी ॥ तु स्वप्रकाशक वे जोरा
सी ॥ धरीमान्सी ॥ खुन हे ॥४९॥ जा ळे आकाशाचे नीरश
न ॥ आता वायोचे करीतो कथन ॥ हे तु आतीआ ईश्वर मनी ध
रे न ॥ साक्षी होउनी राहे ॥५०॥ धावनं चळनं आकोचं
न ॥ प्रसरन आनी नीरोधन ॥ हे पांची जाळी वायो पासोन ॥
तु या होनी वेगळा ॥५१॥ तु वायोचा साक्षी आहेसी ॥ तु आ
सते चळन वायोसी ॥ जागो न जाने तु जसी ॥ तु सासी आळी
स्व ॥५२॥ धावनं चळनं आकोचनं ॥ तु याचा जान ताया
होनमा न ॥ प्रसरन आनि नीरोधन ॥ याचे ईशान तुझे आगी ॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

॥८॥ आ तु डेचि जरी ऋप सतासि: तरी यास्ची याक मो न जा नता
सी: तु स्वतः सीध ब्रंह्म ऋपा हे सी: हे स्वम देख सि देह संगे
॥९०॥: तरी हे सर्व भी थ्या जानोनः सांडी वायो चो ऋप भी भा म:
(५) श हे साक्षी होऊनः जाते नीर सन वायो चे: ॥९१॥: पुढे दृ
वे सा वधानः तु तेज की नव्हसि ऋपा प नः तुझेनी तेजाते जप
नः तु वीत्क क्षन सां हूनी: ॥९२॥: क्षुधा तु शानी दा जानः ॥९४॥:
ऋपा ऊस भागते जाचे गुनः तु याचा जानता याही नः ऋपस
सी भी न साक्षी ते: ॥९३॥: तु क्षुधा काश ऋपसतासि: तरी यास्ची या
का तु त्याते न जानतासी: तु प्रकाशक यास र्वा सी: की प नससी को
न्हासी: ॥९४॥: तुझेनी तेजे ऐस ते जा तेजः तु ते जा चे नीज तेज:

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

हे अपंतरीचे सांगतो गुज : जाणोन सहज राहे बापा : ॥५४॥ : तु सु
धात्तु तृप्त जानसी : सुखे नीजे लोयैसे हि नसी : साक्षी तुझ्या
वळसासी : ज्ञान तथ्यासस्सी प्रकाश : ॥५५॥ : तु जागृत न वसी अपापन :
तुझे नीज त्या जागृत पन : तु जगताचा साक्षी जगा होन : वीलक्ष
न साक्षी हे : ॥५६॥ : जागृत सुषुप्ती नीत पुर्ण : मज्यारे तथ्याप
न : हे साक्षी जगापासोन : श्री चरणानतु जगत्ता : ॥५७॥ : तुया
सर्वांचा जाणता : असस्सी सर्वा होउ परता : साडोनीया चि अहंता :
साक्षी आता राहे रे : ॥५८॥ : तु पहीला चि साक्षी आहेसि : परी ध्य
मगुणे नेनसी : तु येक व्यापक सर्वांसी : अलीप्त असस्सी साक्षीते

Joint project of Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

॥६४॥ रोम त्वचा मांस अस्ती: पाचवी तेनाडी नीश्चीती: ईतके पृथ्वीचे
(5) गुण असती: य वंस्थीती देहाचि: ॥६५॥ तु पृथ्वी-ची पृथ्वी च्याप ण:
तुझेनी पृथ्वीसी पृथ्वीपण: म्हणौनी पृथ्वी-च्या कर्मा सिज्ञा ण: साक्षी
कोण जाण सी: ॥६६॥ तु रोमा-चा जाणता अससी सर्वा होन पर ता:
सांडोनीया-ची अहंता: साक्षी आपण होईरे ॥६७॥ प्रथ्वी न होसी कर्स ॥७॥
णापणे: तु जळ हो न होसि द्रवत्व गुणे: तु तेज न होसी दाहक लक्षेण:
साक्षी राहणे सी शेवटा: ॥६८॥ चंचळते वायो न होसी: तु व्याप
कपणा का शासी: म्हणवोनी सर्वासी जाणसी: धरी माणसी खुण हे:

Courtesy of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5A)

॥६८॥: यवं पाच्यापासोन पंचवीस जाली: ते तां साक्षी ज्या तो जाणीतली: मा तु
गुज यैसी बोली: बोलता आली थोर हाणी: पांच्यापासोन पंचवीस: ये
ने आकार जाला स्थुळ: स तु जाणसी ना गुती स: पांच रंगास वोळ
खसि: ॥६९॥: पृथ्वीरक्त वर्ने: असे जळ श्वेत वर्न भासे: अग्नीश्याम
वर्न दीसे: वायो परीसी नीळ वर्न: ॥७०॥: आकाश ते पीत वर्न दीसत: तु
रंगा जाणता: रंगातीत तु ज्ञ नीहरंगातीत: साक्षी भुत वेगळा तु:
॥७१॥: गगनी अधीष्ठता धर्म: अवकाश ते कर्म: शब्दगुण परम: वेद
नाम श्रोत्रासी: ॥७४॥: गगनाचे धर्म कर्म गुण: तु साक्षी ते जाणसी

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

आपण ऐसी जाणोनी यारवु णः यापासोन काढीरे ॥७५॥:
नवणी धर्मचा चळ्यता: व्युहण कर्म तवता: गुण रो बद्ध संशोना: श्रो
त्र तत्वे ऐसी ततता: वेच्च ॥७६॥: यानेहीन जाणसी: म्हणोनी हेतुन हसी
तु मुक्तीचा साक्षी आहेसि: धरीमाणसी रवुण ॥७७॥: तेजीकुळाता धर्मे:
पचे अन्नादीक कर्मे: शब्दस्पर्शरूप हे कर्म गुण परम तेजी: ॥७८॥:
तु जरी ते अग्नि सतासि: तरीते न कर्मासि न जाणतासि: तु साक्षी होवे
गळ्या आहेसि: सोडीयासि तावळे ॥७९॥: श्रोत्रत्वानी संचा जाण:
तीसरे तनयण: तेजी वेच्च आपण जलफळ खेण आये को: ॥८०॥:
ज्वळी ध्यानद्रव तक्कु दनादीधर्म तेथे: शब्दस्पर्शरूपरस येथे: तु

दीपरत्नाकर अध्या: ॥ ६ ॥:

(6A)

जाणतसाक्षीत्वें: ॥ ८१ ॥: श्रीचैतन्याचा नयनः चौथी तेजी का जाणः यासी
वेव्य आपणः हे लक्षणः जाणावें: ॥ ८२ ॥: तुर्याचा जाणताः यां होनी
असरसीपरताः येसे जाणोनी यातत्त्वताः साक्षी आना होयेरे: ॥ ८३ ॥:
पृथ्वीचा धर्म कठीणत्वः धरना दीक कर्म तेथेः पांच गुण वर्ततः शब्दादी
स सर्वी गर्ये: ॥ ८४ ॥: येसीच पांचासी जाणः वेव्य असे आपणः श्री
चैतन्याचा नयनः जीव्हा घ्राण हे पांच: ॥ ८५ ॥: पृथ्वी नव्हसी आपणः
पृथ्वी कर्माचा जाणता पुनः मनोनी या कर्मा लागोणः साक्षी कोण
जाणसी: ॥ ८६ ॥: जागृत अवस्थे मांडीजे जे भासतः ते ते तुं असरसीण
णतः म्हणोनी तुं जागृती अतीतः मानी सत्स्वचणा: ॥ ८७ ॥:

(७)

उचनीचभुभिका जाणासी: व्यापके परावे वोकरव सि: मा इसे तुझे
म्हणतोसि: परी व्यस्त सीवेगळा: ॥ ८८ ॥: स्वर्ग नर्का चे इश्वण: ना
नातीर्थव्रत अनुष्टाण: देवी देवता पुरे पाटण: हे इश्वण जागुती
सी: ॥ ८९ ॥: च्यार वाणी च्यार खाणी: चौऱ्यासी लक्ष जीवाज
नी: नाना शब्द ब्रह्म चिन्हा ऊंची यच्चे जागुती लक्षगुण इश्वणाच्य ॥९॥
से: ॥ ९० ॥: ब्राह्मण क्षेत्री वैश्य शुद्र जाण: जागुती होनी वीलक्ष
ण: जाणासी आपन साक्षी वेश: ९१ ॥: तुवी प्राणी कांत जाणासी:
ब्राह्मण नव्हसी: सत्य ते: ॥ ९२ ॥: तुं क्षेत्रीन व्हसी आपण:

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(२A)

क्षेत्र्यासि तुझे नीक्षत्र पण : तु क्षेत्र कर्मा पासोन : वेगळा जाणसा
क्षी ते : ॥ ९३ ॥ : तु वैश्य न व्हसी सत्य भाष : तु वैश्या चा जाणता आप
ण : वैश्य कर्मासी अलीस जाण : साक्षी पुर्नसिक लाचा : ॥ ९४ ॥ :
तु शुद्र ही न व्हसी : शुद्र कर्मा ते जाणसी : म्हणो नी तु वेगळा सक
ळासी : धरी भाव ह्यासी खुण हे ॥ ९५ ॥ : तु च्यारी ह्या आश्रमा जाण
सी : तु च हु च्या आश्रमा वेगळा आहेसी : साक्षी तु सकळाचा वळसी :
जेवी लोहासि चुंबक : ॥ ९६ ॥ : सप्त पाताळ स्वर्ग येकवीस : सप्त
लोक वैकुंठ कैळास : दाही दीशा देव सर्वस : जाणे सकळास
जागृती : ॥ ९७ ॥ : स्त्री पुरुष भाव व्यक्ती : नानावीधे चिन्ही वासिती :

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(४)

यासर्वी तेअसे जाणती: येक जायुतीस सत्य मानी: ॥९८॥ जायुती
सजे जे जाणवठे: ते ते जायुती बरोबर गेळे तुझे रुप आहे: संच
ळे: ते जाण वठे जात नाही: ॥९९॥ तुवीश्व अभीमाणी न व्हसी:
वीश्व अभीमानीयाचा साक्षी आहेसी म्हणोनी या ते जाणसी:
धरी माजसी रवुण हे: ॥ ॥ तु रजोगुण हीन व्हसि: रजोगुणा ॥१००॥
चा साक्षी आहेसी: म्हणोनी रजोगुणा येक मीतो जाणसी: से देह
माजसी धरो नको: ॥१०१॥ स्वर्ग नर्क सुचक: हा रजोगुणाचे देसे
रजोगुने येकी अनेक: नसता शोक वाढवी ळे: ॥१०२॥ या: ना
ना प्रकारी चेष्टा: चौदावीद्या चौसट कळा जाण: गीत प्रबंध

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(8A)

दरागशाण: रजोगुणा वीस्तार ऐसा: ॥१०३॥: च्यार खाणी च्यार
वाणी: चौऱ्यासी लक्ष जीवाजूणी: पापपुंन्य सुखदुःख मांडनी:
रजोगुणापासोनी जाली कीं: ॥१०४॥: आदी पासोण अवसाण
पर्यंत: हा रजोगुणाचि समस्त: जीवसीव माया ब्रह्मलक्षण त:
वाद करीतर रजोगुणा: ॥१०५॥: जेजे मण बुधी सत्या ले: ते तेर जो
गुणापासोणी जाले: येसे जाणोणी आपुले: हीं तत्व ही ले करीरे:
॥१०६॥: तरी रजोगुणा यासिच भ्रमनने: जो आपण आपणासी
न ने: येकी अनेक जाणने: हे करने रजोगुणाचे: ॥१०७॥: म
गश्रमे श्रम वाढत: तेने अभीमाण जडत: अभीमाणे होतां घात:

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

याना यातचोऱ्यासिंची ॥१०८॥ आपुळे साक्षीत्व वीसरोनी मी देह चि
चेती मानोनी याच रवोट्या अभीमाने करोनी होतहानी प्राण्याचीः
॥१०९॥ आपण्या आपणा वीसरळा म्हणोनी देहाची मी मानीळाः
नसताचि अभीमाळो जडळाः तेने पडळा दुरवानेंवी ॥११०॥
बहं ब्रह्मास्मी हा अभीमान येने होईजे पावळा अहं देह मेळा ॥१११॥
ताजाळो होये भाळ वृत्ताचे ॥११२॥ या हेते नाना परी येकी
अनेक तर्क करी जैसे कळाक था जैसे वीऱ्याकरी जुगाचि वेरव
रीज त्पे ॥११३॥ जेच्या व्हास व्हा बोळतः चाजुगेचि असे जळ्ळी
तः तैसे नाना मतमतांतराचि स्थीतः असे भासत देहेसंगे ॥११४॥

(१A)

देहसंगहे चि काळक बीज : येने चि ज्ञाती होतेंसे तुज : हे रजोगुणा
चे चोज : स्वागतो गुज तुजसी : जीवीं ॥ ११४ ॥ : रजोगुणाचे येसा
वारे : हे चीन्हे होती बोरे : रजोगुणाचे कर्मीं लाणासी तुरे : असरसी सा
चारे : वेगळा चि : ॥ ११५ ॥ : रजोगुणापासोण लेजे जे ळाळे : ते तें रजोगु
णा बरोबरी गेळे : हे तायेक जाणीतळे : तुझ्या व्यापीळेये कतेळे : ॥ ११६ ॥ :
तु सर्वांच्या प्रकाशक : परी देहे संगें वाढे शोक : नसता चि देखणे भी
माण : ॥ ११७ ॥ : तरी तु हे स्थुळ शरीर न व्हसी : स्थुळ शरीरा जा
णता आहेसी : ना तें नाही तुज यासी : धरी माणसी रखुणा हे :
॥ ११८ ॥ : शरीरासी जात गोत : शरीरासी नाव रूप सोमत्त : स्त्री पुमा

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

दीकें समस्तः जाणसय शरीरासीः ॥११९॥ अरे शरीर चीतुझे नोकें
माशरीरां चीतुझी काये येसे जाणोनी सावध होयेः साक्षी होये
(10) शरीराचा ॥१२०॥ स्त्री पुत्र आनी धाणः येने चीशरीरासी सभा
धाणः याचा चिह्न व्यास करीतां जाणः होते हा ण भजणीः ची ॥१२१॥
शरीरी आव्याचें सार्थकः हरीभक्ती करावी येकः ते सांडोनीया वीरा ॥१२२॥
येसुरव हरूषे मुरर्वसे वनीः ॥१२३॥ वीशयासुरवाचि प्राप्तीः धाण
वीजान हे कव्यांतीः ते धणमे [illegible] वया उपाये करीतीः हे चि स्थीती
सागतो ॥१२४॥ येक नाना वीद्या अभ्यास करीतीः काव्य व्याकर्ने
पठतीः द्रव्य आशा धरोनीयां चीतीः पुराण सागतीः मंद मती ॥१२५॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(10A)

दीपरत्नाकरग्रंथ्या: ॥ ७ ॥:

काव्यशास्त्रे पढोनी विविधीती केळी: परी त्याम बुधी नाही पाहीळी:
ह्म नोनी श्वांबावळी: प्रपंचे पडळी बळेचि: ॥ १२५ ॥: सुख दुःख प्रा
रब्धाधीन: हे वेदस्यास्त्रे सांग तीरुषन: परी हा वीग्राई भुछनात्म
पान: ते जोम नन न करीचि: ॥ १२६ ॥: वीत्र येसे वडो ज्या ठाम स्त:
म नोनी कम्य कर्म तेचि करीत: स्वर्ग इंद्या मनी धरीत: परी वधीत ह्म
नोनीया: ॥ १२७ ॥: ते आपनासी जरी जाणत: तैरी तेनी: निष्काम कर्म
करीती: परी हीं सेसी सागीत: अखंड ब्रह्म ते अनुभवे: ॥ १२८ ॥:
रा तीक्ष्ण भेत धरोन: वैराग्ययुक्त करीत जान: वीवेके सांडीत अ
भीमान: साक्षी होउन राहात: ॥ १२९ ॥: सुख दुःख प्रारब्धाधीन:

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com